

Suomen viimeinen VILLI JA VAPAA

Riitta Lehvonen

SUOMEN VIIMEINEN

VILLI JA VAPAA

Poroihmisille

- tunnen poromaailman ankaruuden ja raadollisuuden,
mutta rakastan sitä silti hyvin erikoisella tavalla –

sekä Jouluyön Ihmeelleni

Riitta Lehvonen

SUOMEN VIIMEINEN

VILLI JA VAPAA

Taiteen edistämiskeskus

Työsuojelurahasto

Arbetarskyddsfonden

The Finnish Work Environment Fund

Tämän kirjan tekemiseen on saatu Taiteitten edistämiskeskuksen apuraha sekä Työsuojelurahaston tietokirjastipendi.

Suurenmoiset kiitokseni molemmille tahoille, jotka mahdollistivat tämän teoksen syntymisen.

© 2023 Riitta Lehvonen

Kannen kuva: Riitta Lehvonen

Kuvat: s. 26 ja 260 Mika Keskitalo, s. 126 Aino Hetta.

Muut kuvat, ellei toisin mainita, Riitta Lehvonen

SISÄLLYSLUETTELO

PORO.....	14
PROLOGI.....	16
ESIPUHE.....	20
JOHDANTO.....	22
"Arvoisa oikeusministeri"	
MISTÄ KAIKKI ALKOI – VÄKIVALTAAN POROTEURASTAMOLLA.....	27
<i>"Ei kai tutkimushaastattelujen ja tietokirjan tekeminen ilman internettiä, sähköpostia ja älypuhelinta ole edes mahdollista..." "Onhan se haastavaa, mutta mielenkiintoista ja yllätyksellistä..."</i>	
ENSITREFFIT TEURASTAMOLLA.....	63
<i>"Miksi sinä sanot vieläkin olevasi tyttöteurastaja? Etkö ole jo kasvanut naisnylkijäksi?"</i>	
TYTTÖTEURASTAJASTA NAISNYLKIJÄKSI.....	127
<i>"Ei Suomessa enää missään muussa ammatissa saa tehdä töitä kännissä kuin täällä porohommissa. Kyllä meidän täytyy, pojat, ottaa kaikki ilo irti tästä mahdollisuudesta. Kippis! Eikä tänne tarvita mitään typeriä työsuojelutyyppkejä puuttumaan meidän elämään. Aina on tehty näin. Kippis sillekin!"</i>	
KOKEMUSASIAINTUNTIJOITTEN KOMMENTTEJA SIITÄ, MIKSI TYÖTURVALLISUUSLAKIA EI HALUTA HANKALOITTAMAAN POROHOMMAA.....	143

"Tämän paineilmasahan suojuksesta on lohjennut pala juuri siitä, missä peukaloni on sentin päässä pyörivästä terästä", sanon teurasesimiehelle, joka vastaa: "Ei se ole minun ongelmani!"

POROELINKEINON YHDESSÄKÄÄN TYÖTEHTÄVÄSSÄ EI TARVITSE NOUDATTAA TYÖTURVALLISUULAKIA. ONNI VAI KEHITYSHAASTE?149

"Jouduin vetämään humalaista tarkastuseläinlääkärinä turpiin, kun se kähmi kaksin käsin persettäni nylkypukilla. Onneksi ennen lyöntiä pistin puukon tuppeen enkä mieheen - muuten istuisin linnassa."

KUULUUKO POROELINKEINON AMMATTIOSAAMISEEN ITSEPUOLUSTUSLAJIEN HALLINTA?.....189

"Sie olet täällä nykyhommissa vain pelkän seksin takia ja nautit siitä, kun miehet ihailee sinua. Miekään en ole tänään mitään muuta tehnyt kuin vain tuijottanut sinun persettäsi!"

#ME TOO OLISI KOVIN TULLUT TEURASTAMOLLE.....219

"On se hienoa, kun täällä teurastamolla on sinunkaltainen nainen nylkemässä. Ai miksikö? No kato kun sinulla ei ole liian pienet rinnat eikä sinulla ole liian suuret rinnat."

NAISTUTKIMUKSELLISIA NÄKÖKULMIA POROMAAILMAN SISÄISEEN SEKSISMIIN.....245

"Mitäs menit valittamaan!" tokaisi nylkymies työparilleen, joka sai nyrkistä, kun pyysi humalaista päänpäästäjää lopettamaan tupakoinnin teurastamosalissa.

TYÖTURVALLISUUSLAKI JA SEN TARKASTAJAT OLISIVAT HALUTTUJA (TAI VIHATTUJA) VIERAITA POROTEURASTAMOLLA.....261

"Mitä minun pitää tehdä, jos näen aamulla porokämpän pihalla, että joku ettomies on lähdössä ajamaan kelkalla päissään?" kysyy paliskuntansa hallitukselta kirjallisesti vastavalittu työnjohtaja. "Katsot silloin muualle!" kuuluu poroisännän virallinen vastaus, jota ei suostuta antamaan kirjallisesti.

JOUTUVATKO TYÖNJOHTAJAT JA ESIMIEHET TOSIPAIKAN TULLEN VASTUUSEEN, JOS POROMIES AIHEUTTA HUMALASSA ONNETTOMUUDEN ITSELLEEN TAI TOISILLE?.....275

"Vie tuo hullu humalainen pois nykkylinjalta heilumasta puukkojen kanssa. Nyt se pudotti jo toisen poronruhon veriselle lattialle. Sinä olet sentään esimies!" "Kyllä minä käskin, mutta ei se lähde. Johan täällä nylkymiehiä tarvitaan."

ONKO MEILLÄ IHAN OIKEASTI OIKEUS TYÖSKENNELLÄ POROTEURASTAMOLLA TERÄVIEN PUUKKOJEN KANSSA YLI KAHDEN PROMILLEN HUMALASSA? EIKÖ KELLÄÄN OLE VALTAA KIELTÄÄ SITÄ – VAI ONKO KUITENKIN?....295

”Pane jo se akkas paksuksi, jotta lakkaa laukkomasta pitkin maailmaa ja alkaa kotona pysymään!”

MIESTUTKIMUKSELLISIA NÄKÖKULMIA NAISTEN ASEMAAN
POROELINKEINOSSA.....309

”Voi voi Heikka-riepu, kun sillä on vain yksi lapsi ja sekin pelkkä tyvär!”
YMPÄRISTÖN JA KULTTUURIN ASETEITTEN VAIKUTUKSET POROTYTTÖJEN
MAHDOLLISUUKSIIN.....333

”Jos yksinäinen nainen tulee metsässä vastaan, se tuo niin huonoa onnea (miehelle – naisen onnestahan kukaan ei ole kiinnostunut), että silloin on palattava äkkiä takaisin kotiin.”

KULTTUURIPSYKOLOGISIA TAUSTOJA SILLE, MIKSI NAISTEN HALUTAAN
PYSYVÄN KOTONA JA POISSA POROELINEINOSTA – JA MONESTA
MUUSTAKIN PAIKASTA.....347

”...kun me nyt vaan päätimme jo syksyllä, että enää sinä et tee sitä!”
(paikkaani teurastamolla)

NELSON MANDELA –DEMOKRATIA - SOVELLETAAN MYÖS PORO-
ELINKEINOSSA.....363

”Tietenkään poronhoitaja ei saa porotalouden sijaisapua silloin, kun on viimeisillään raskaana tai synnytyssairaalassa. Tämä laki koskee vain poronhoitajan sairastumista, eikä raskaus ole mikään sairaus.”

MIKSI UMPISUOLILEIKKAUKSESSA MAKAAVA POROMIES SAA
YHTEISKUNNAN VEROVAROIN KUSTANTAMAA SIJAISAPUA POROJENSA

HOITAMISEKSI, MUTTA PORONHOITAJANAINEN, JOKA MAKAA SAMASSA SAIRAALASSA SYNNYTTÄMÄSSÄ UUTTA PORONOMISTAJAA, EI SAA SINÄ AIKANA SIJAISAPUA POROJENSA HOITAMISEKSI?.....375

”Et sie voi tulla poromieheksi, kun sie olet pelkkä tyttöihminen.”

POROTTOMAT, MUTTA MIKSI. NAISET, JOTKA OLISIVAT HALUNNEET VALITA POROT, MUTTA.....387

”Lehvosen sanoillakaan ei ole mitään merkitystä, koska se on nainen.”

HERRUUSTEKNIIKAT TEURASTAMOLLA – TOIMIVAT MYÖS MUILLA PORONHOIDON OSA-ALUEILLA.....403

Verisiä nylkyhaalareita, minihameita, bensanhajuisia kelkkahaalareita, balettipukuja, teräviä puukkoja, ripsenpidennyksiä, karvalakkeja ja kuulosuojaimia...

MISTÄ ON POROMAAILMAN NAISET TEHTY?.....421

”Minusta tulee isona poronainen!” ilmoittaa Etta 5 v lehtihaastattelussa.

MEILLÄ ON MAHDOLLISUUS PAREMPAAN TULEVAISUUTEEN, MUTTA MITEN.....459

”Neljäntuhannen poron erotuksia ei saa enää pitää. Tokka pitää jakaa silloin puoliksi. Kun ihmiset alkavat väsyä, se muodostaa jo työturvallisuusriskin”, ilmoittaa eläinlääkäri poromiehille, jotka kiukustuvat, koska aina on tehty näin.

TYÖTURVALLISUUTTA VOISI PARANTAA, MUTTA MITEN, JA KENELLÄ ON OIKEUS KÄYTTÄÄ VALTAA SEN PARANTAMISEKSI.....471

"On mahdotonta kantaa totuuden soihtua tungoksen halki

– jonkun partaa kärventämättä." (G.C. Lichtenberg)

JOUTSENLAULU.....	491
EPILOGI.....	507
EKSTRA-SUPER-HYPER-SUURET KIITOKSENI.....	511
LÄHDELUETTELO.....	513

Kuva: Riitta Lehvonen

PORO

"Poro on minun ja ehkä myös sinun paras kaveri tai ystävä. Minulle se on myös koko elämä."

(Maria Kristiina Lakela 8 v – Porokerhon julkaiseman Poromies-lehden päätoimittaja)

"Ravinto. Porot syövät kesällä yli 350 kasvista, mutta talvella niille annetaan lisäksi kerppuja, heiniä, luppoja, jäkälää ja kortetta."

Porosta voi tehdä vaikka mitä, esim. poronkäristyksen ja vaikka lihakeiton, poronmaksapihvejä ja vaikka jauheliharuokia ja paljon muutakin."

Rykimäaikana hirvaat tappelevat. Rykimäaika on noin syksy aikana."

Lynx suositellaan porohommissa."

Tänä vuonna on ollut monen tuhannen poron erotuksia."

Tästä sait vähän tietoa poroista."

(Maria Kristiina Lakela & Eevi Pallas 8 v, Porokerhon Poromies-lehti 1/2021)

Suomessa oli vuonna 2021 lähes 200 000 poroa. Naiset omistavat niistä 33 000 eli 17%.

Poronomistajia on Suomessa 4 298 - naisia heistä on 1 344 eli 31 %.

Suomessa on 54 paliskuntaa eli maantieteellisesti ja hallinnollisesti rajattua poronhoitoyksikköä. Jokaisessa paliskunnassa on kuusihenkinen hallitus. Hallitusten 324 jäsenestä miehiä on 312 ja naisia 12 eli 4%. Paliskunnan hallituksen puheenjohtaja on nimeltään poroisäntä ja varapuheenjohtajan titteli on varaporoisäntä. Näistä viidestäkymmenestä neljästä paliskuntaa johtavista isännistä yksikään ei ole nainen.

Viime vuonna Suomessa teurastettiin 56 920 poroa.

Autojen alle jäi 4 862 poroa ja junien alle 390. Petojen tappamiksi ilmoitettiin 4 640 poroa.

Valtio maksoi vuonna 2021 petovahinkokorvauksia noin 8,8 miljoonaa euroa. Investointitukia mm. erilaisten poroaitojen rakentamiseen poroelinkeino sai noin kaksi miljoonaa euroa. Kelkka- ja mönkijävastuksia myönnettiin liki miljoonan euron edestä ja porotalouden aloitustukia noin 300 000 euroa. EU-tueksi kutsuttua porotalouden eläinkohtaista tukea yli 80 eloporoa omistaville maksettiin noin neljä miljoonaa euroa. Yhteensä valtio tuki poroelinkeinoa yli 15 miljoonalla eurolla vuodessa.

(Paliskuntain yhdistyksen julkaisema Poromies-lehti 1/2021 sekä 1/2022)

PROLOGI

Täysikuu tuijottaa minua suoraan silmiin autoni takaikkunan läpi. Ulkona on pakkasta. Niin on myös takapenkittömän Toyota Rav neloseni takaosassa, missä kääriydyn makuupussiin ja kahteen peittoon Kukkuran metsätiellä Kauhavan pohjoispuolella.

Olen matkalla Helsinkiin tapaamaan työoikeuteen erikoistunutta juristia, joka on ollut tekemässä juuri sitä työneuvoston lausuntoa, johon pohjautuu se, että yhdelläkään Suomen 17 poroteurastamosta ei voi tapahtua työturvallisuus-rikosta, koska niissä ei tarvitse noudattaa työturvallisuuslakia.

Pääkaupunkiin on matkaa 1031 kilometriä. Saan jättää autoni Kehä ykkösen kohdalle partiokaverini pihalle ja viettää seuraavan yön sisämajoituksessa saunan lauteitten alla.

Aamulla kävelen reppu selässä nelikakkosen pysäkillä. Käyn niin harvoin Helsingissä, että joudun joka kerta kysymään bussikuskilta, mitä minun pitää tällä sinisellä muoviläpyskällä tehdä saadakseni matkustusluvan.

- Paina ensin AB. Sitten laita kortti tuohon. Ei onnistunut. Tee uudestaan, neuvo maahanmuuttajataustainen mies ystävällisesti.

- Kortilla on vain kahdeksankymmentä senttiä jäljellä. Ei riitä keskustaan.

Ilmeeni on epäilemättä järkyttynyt.

- Voit maksaa lipun myös mobiilisti älypuhelimella.

Tyttöteurastaja iskee jälleen!

"Poroteurastamolla ei voi tapahtua työturvallisuusrikoksia, koska siellä ei tarvitse noudattaa työturvallisuuslakia", linjaa syyttäjä syyttämättäjättämispäätöstään, jonka seurauksena Työsuojelurahastokin kiinnostuu asiasta ja rahoittaa kirjailijan tutkimusmatkalle lainsäädännöllisiin hulluuksiin, lakipykälän viidakoihin ja poromaailman ankaraan arkeen.

Uusi autoetnografinen tietokirja sukeltaa suoraan syvyyksiin. Poronteurastaja ja tietokirjailija Riitta Lehvonen tempaa lukijansa mukaan erikoiselle elävän elämän seikkailuretkelle.

"Minulla oli eilen ensitreffit teurastamolla, missä odotti kuuma kahvi ja kuuma teurasesimies kynttilänvalossa. Sitten se teurastaja suuteli minua tappokopissa. Ihanaa! Ensi kuussa minun pitää mennä Helsinkiin haastattelemaan työoikeuteen erikoistunutta juristia, joka on toiminut SAK:n päälakimiehenäkin. Vähän jänskättää."

Minkälaisiin seikkailuihin ja jopa romanttisiin kohtaamisiin johtaakaan Työsuojelu-rahaston tietokirjastipendi naisen, joka elää ilman internettiä, sähköpostia ja älypuhelinta – ja minkälaisia vastauksia maailmalta löytyy?

